

ISSN 0027-8084
УДК 808.61/.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XLI/3–4

БЕОГРАД
2010

Digitized by Google

МИЛОШ ОКУКА
(Ludwig-Maximilians-Universität, München)

САВА МРКАЉ КАО ФОНОЛОГ*

У раду се говори о Мркаљевом доприносу проучавању фонетско-фонолошке структуре српског језика на основу његових дјела *Сало дебелоја јера либо азбукојрошрес* (1810) и *Палинодија либо обрана дебелоја њ* (1817).

Кључне речи: Сава Мркаљ, фонологија, *Сало дебелоја јера*, *Палинодија*.

1. Претходне напомене

У вријеме кад се код Срба још није знало који је тип језика најприкладнији да постане књижевним тешко је било очекивати нека значајнија остварења у његовом научном проучавању. Па тако ни у фонологији и фонетици српског језика. Историја науке неке средине је „пре свега одсјај историје те средине“ (Ивић 1998б: 512). А околности у којима су Срби живјели почетком XIX вијека биле су доста неповољне. Раздијељеност српског народног корпуса унутар трију царевина довела је до крупних разлика у њиховом историјском сазријевању и културном просвјешћавању. Ипак нешто више среће имали су Срби у оквиру Хабзбуршке монархије од својих сународника под Османлијама. Крајем XVIII и почетком XIX вијека код њих је просвјетитељска фаза оставила крупне плодове. Тако су и научне идеје уношене са стране. А XVIII вијек у Европи је био вијек успона науке. Тада су рођене многе науке, па и граматика и фонетика. Истовремено су продубљивани и теоријски погледи о језику. Посебан филолошки процват одвијао се на француском и њемачком говорном подручју. Он је онда пресађиван и на српско тло. Но, не у виду неке буктиње ширих размјера, него у појединим свјетилкама, које су се често гасиле одмах након упаљења. Тако је било и са пламеном који је упалио Сава Мркаљ. И то не само у ортографији и у неким другим језичким дисциплинама него и у фонологији и фонетици. Он је, у ствари, први српски фонолог и фонетичар новог времена, а не, како је то у српској филологији стално понављано, Вук Караџић.¹ Или шире, он је „први југословенски физиолог српског језика“;

* Поводом 200-годишњице издања књиге *Сало дебелоја јера либо азбукојрошрес* (Будим, 1810).

¹ Уп., нпр., оцјену великог српског лингвисте Павла Ивића у раду *О стању фонетској и фонолошкој исцрпљивања српскохрватској језика* из 1975. године: „Питање о почетку историје наших [језичких, М. О.] дисциплина у српскохрватској средини

како му је то још 1910. године признао Ватрослав Јагић у својој *Енциклопедији славјанској филологији*. Јагић ту за Мркаља каже и то да је он могао „у том правцу учинити веће услуге српском језику“ да се „његовим пословима нису испријечиле несретне личне околности“.² Нешто раније, у осврту на *Скујљене грамајичке и йолемичке сѣнсе Вука Стеф. Караџића* (1895), Јагић је у Мркаљу видио „дубокоумног језичког znalца“, особито за тада ријетко код нас „његовану физиолошко-звучну компоненту“ језика.³

2. Мркаљеви доприноси проучавању фонолошко-фонетске структуре српског језика

У чему су, онда, Мркаљеви доприноси фонологији и фонетици српског језика?

Прво. Азбука коју је Мркаљ увео у свом дјелу *Сало дебелоја јера либо азбукойпрошрес* (1810) резултат је интуитивне и дубоко промишљене анализе српског фонолошког система. Он је први установио тај систем конфронтирајући га са фонолошким системом српскословенског језика. За њега српски (књижевни) језик има 29 „прости[х] звучића, гласчића“ [у данашњем поимању, фонема, М. О.], који „своје знакове имаду“, за разлику од српскословенског који има 42. Тај систем чини 28 домаћих фонема и једна страна, добијена позајмљеницама (фонема [ф]). Он се од данашњег фонолошког система српског књижевног језика разликује само у једној јединици, фонему [и], коју је Мркаљ у *Салу* највјероватније превидио навести, јер ју је у властитом тексту употребљавао (Могуш–Вончина 1983: 20–21; Ђукановић 1996: 55; Окука 2010: 82). Тај Мркаљев „превид“ отклониће његов суборац и пријатељ Лука Георгијевић Милованов исте године (1810) у дјелу *Ойиџи настѣављења к србској сличноречности и слојомјерју или йросодији*, у којем стоји да српски језик има „равно 30 писмена“ [фонема, М. О.], што свеукупно чини једно „прекрасно и знаменито число [број, М. О.]“ (Милованов 2010: 40). И док Мркаљ слово [ф] уводи за ознаку истоимене фонеме [ф] у страним ријечима, Милованов каже да су ту фонему „Србљи Грађани већ ... присвојили у свој језик“, тј. да је она пуноправни члан српског фонолошког система књижевног језика. Ову цивилизацијску компоненту, која је једна од битних одлика књижевног (стандардног) језика, Мркаљ је примијенио на фонему [х] устврдивши како ју је у српски фонолошки систем увео управо зато што је увијек изговарају „мало улуднији“ Срби, док за њу „Сељани Србљи не знаду“ (Милованов 2010: 134). Према томе, фонолошки систем српског књижевног језика који и данас постоји установљен је давне 1810. године. И то је дјело Саве Мркаља (и

води нас имену човека за којега се везује толико почетака у историји српске културе – великог фонолога Вука Караџића“ (Ивић 1998б: 513).

² У оригиналу: „первимъ юго-славянскимъ физиологомъ по звукамъ сербскаго языка“, „если бы не помѣшали его занятія очень несчастныя личныя обстоятельства, онъ могъ бы оказать большія услуги сербскому языку въ этомъ направленіи“ (Јагић 1910: 365).

³ У оригиналу: „Ich muss gestehen, erst jetzt eingesehen zu haben, dass wir an Merkaillj einen sehr tief sinnigen Sprachkenner, namentlich nach der damals noch weniger als jetzt gepflegten lautphysiologischen Seite, besaßen, dessen unglücklichen Lebenslauf man jetzt aufs tiefste bedauern muss“ (Јагић 1895: 309).

Луке Милованова), а не Вука Караџића. Вук је преузео тај систем, али док га је у цијелости прихватио требало му је више од двије деценије.⁴

Друго. Мркаљ је први у српској филологији класификовао гласове српског језика и добрим дијелом одредио им физиолошко-фонетску природу. Та се класификација темељи на класичној граматици и на учењу романиста и германиста (посебно Ламберта, Аделунга и Мајнера). Основна су два скупа које је издвојио: *вокали*, које је у *Салу дебелога јера* (1810) назвао „гласопомоћна либо самогласна писмена“, а у *Палинодији* (1817) *самогласницима* или *самогласнима*, и *консонантима*, које је у *Салу* назвао „празвучна либо согласна писмена“, а у *Палинодији* *согласницима* или *согласнима*.

Стварање различитих артикулисаних гласова, каже Мркаљ, производ је протока ваздушне струје кроз људске говорне органе, и то тако што се „пара“ отиска из „бѣле жигарице“ [шлућа, М. О.] у усни резонатор, гдје наилази на разне говорне органе и онда се она – „непосредствено, или одь коега дјела ууста, или од становитога положеня, што едан дјо ууста прама другомъ добья“ – „крозъ одтворена уста“ истискује напоље. Тако човјек, за разлику од „безсловесне животинѣ“, свој глас „различно уначинити може, коє различно уначиненѣ и премѣняванѣ сочленену бесѣду човечјо чини“.⁵ У сваком „сочленномъ гласу“, закључује Мркаљ, налазе се „двострука уначиненя: 1.) такова, коя оль оны дјела ууста зависе, одь кои пара одтискуесе 2.) такова, коя прѣимаю бытѣе свое одь различны отвораня ууста, крозъ коя пара истискуесе“.

Творба самогласника зависи, дакле, од „различнога одтвора ууста“. У једној ријечи постоји толико „самогласныє (или двоегласныє), колико удстоодтвора къ нѣзиномъ изговору изыскуесе; у цѣломъ езыку пако толико иѣ, колико различныє одтвора уста од највећег до најманѣга све нѣгове требаю рѣчи“. Број самогласника у зависности је од језика и дијалекта, тј. „нарѣчјя едногъ истога езыка“, јер су они аутономни идиоми. Уколико се они збрајају, њихов се број повећава зато што се у појединим дијалектима неког

⁴ Вук је у *Српској граматици* (*Српски рјечник*, 1818) за српски народни језик установио 28 слова (дакле, и фонема), али је други списак слова у истом дјелу (стр. LXIX) обогатио са још три знака: њ, ф и х. Знак њ служио му је (прихватајући тако Мркаљево рјешење из 1817) као „сигнал самогласничке службе гласа р у оним малобројним случајевима где се самогласничко р могло читати као обично, сугласничко р (*рѣоце, зарѣзати, а не ро-це, зар-за-ти*)“ (Ивић, у: Караџић 1966: 66). И он га је, мада нередовно, писао све до другог издања *Рјечника* (1852). Слова ф и х Вук је употребљавао у писању страних ријечи. Тек је 1836, у издању *Народних српских пословица*, х прихватио и у српским ријечима (*хаџина, одох* и сл.), а „не као дотад само у туђицама (*архимандрити, Хамбурѣ* и сл.)“ (Ивић 1998а: 203). То значи да је он у томе био недосљеднији (и конзервативнији) од Мркаља, а поготово од Милованова, који једноставно каже да су и ф фонеме српског језика.

⁵ Ово нешто компликовано и муњно, па и не баш коректно, одређење настанка гласа Мркаљ је покушао „појаснити“ у *Лисму ѡрошнѣ Обране* одговарајући на неке примједбе рецензента његове *Палинодије* [Вука Караџића] у *Новинама Србским* (1817: 383): „Одма съ почетка [у *Палинодији*, М. О.] читати е ово: али съ томъ великомъ разликомъ, да *безсловесно живоино ѡру само одь бѣле жиѣрице, и къ ѡмомъ одь ни еднога дјела уустѣа не може да оѣисне*, умѣсто што бы можебыти вальало реѣи: *али съ ѡмомъ великомъ разликомъ, да безсловесно живоино ѡру само одь бѣле жиѣрице истѣискуе, и къ ѡму с одь ни еднога дјела уустѣа не може да оѣисне*“. Ни овим, наравно, Мркаљ није постигао оно што је ту тежио, тј. да „ясность, најсѣщественѣ красота и најнужднѣе свойство слога писменого [књижевног језика, М. О.], естѣ скоро највећма испредь очѣю метнута“.

језика појављују различити вокалски варијетети. Тако Мркаљ каже да је познати фонетичар Ламберт „само у Нѣмачкомъ и Французскомъ езыку 17 [самогласника, М. О.] нашао, кое число изъ много нарѣчїя исты езыка іоште бы умножитисе могло“. Нїјемци у свом књижевном језику „означую 8 различны устоодтвоора свои, крозь 9 слѣдуюћи видны знаака либо писмена: *a, ä, e, i, o, ö, u, ü, y*“. А Срби и Хрвати? „Мы у данашнѣмъ Србскомъ езыку нашемъ – каже даље Мркаљ – имамо само 5 ясно различны одтвора уста, кои есу: *a, e, i, o, u*. У родъаака наши Орвата ако [око, М. О.] Загреба естъ *ii* 7, то естъ, оные 5, кое имамо мы, и іоште еданъ одтворъ ууста између *a* и *o*, како што имаду Мачжари, други пакъ између *a* и *e*, Нѣмачкому *ä* раванъ. У црковномъ езыку нашемъ естъ 6 самогласныс, зашто *ы* тако валя изговарати, како Нѣмцы свое *ii* произносе. За нѣи 6 имамо мы 11, Орвати за свои 7 устоодтвоора само 6 видны знаменя; дакле мы више, него требуемо, они манѣ“.

Цїјело ово разматрање Мркаљ је посветио гласовима с „разумльивымъ одтворима ууста“, тј. стандардним вокалским фонемама српског језика у савременом поимању. Но он луцидно закључује да се у језику не појављују само ти, стандардни самогласници [„отвори уста“], него да има и „различныс неразумльивые, веііе и манїе, устоодтвоора либо самогласнїйка“. За потпору тога наводи случајеве када имамо и сугласнички и самогласнички карактер, као у изговору „рѣчица“ наших „*вѣ, кѣ* и *сѣ*“. При томе је овај последњи, самогласнички дио неразумљив „ербо є одтворъ [уста] маленъ“. Кад рјечице *вѣ, кѣ* и *сѣ* не би имале самогласнички елемент, онда не би „ни рѣчице, ни гласчиіи, биле, нити бы могле произноситисе“. То је зато што „ако ћешъ найманъи гласакъ постати, валя [ваздушну] пару одтиснути (согласно), аль ако ћешъ пару истиснути, морашъ уста одтворити (самогласно)“. Овдје је Мркаљ интуитивно уочио случајеве самосталног изговора појединачних сугласника, добро примјећујући фонетске процесе. Ту „данашњи фонетичари виде присуство полугласног елемента (шва): *вэ, кэ, сэ* и сл.“ (Младеновић 2008: 265). Но, аргументација му је компликована тако да се замагљују фонетски процеси. Осим тога, у навођењу фонетских позиција (и примјера) Мркаљ је помијешао два језика, рускословенски и српски. Српски, наиме, не зна за „рјечицу“ [ѣ]. И даље, цијела Мркаљева аргументација служила је расвјетљавању једног ортографског проблема: захтјеву да у одређеним ријечима и говорном низу у српском „простонароднѣмъ езыку“ треба писати дебело јер [ѣ].

А то није само у случајевима као што су поменути приједлози. Мркаљ присуство самогласничког елемента види и у изговору сугласника „*бѣ, ѣ, дѣ, жѣ*“ и других који долазе на крају ријечи. Аргументација му је за ту тврдњу смушена и погрешна. Ево како то он „доказује“: Сугласничко „писме *жс*, іоште не означава гласакъ *жѣ*, какогодъ ни *жа*. Да будне гласакъ *жѣ*, тако треба кѣ *жс* дометнути самогласно, како и да постане гласакъ *жа*, то естъ, треба оба пута уста одтворити, да пара истиснесе; нити медју *жа, же, жи, жо, жу, жѣ*, друга какова разлика налазисе, осимъ различни одтворъ ууста, то естъ, за сваки таї гласакъ морамъ уста одтворити, одтиснуту пару да истиснемъ, али за гласакъ *жа* найвеіма, за друге послѣ нѣга манъма и манъма, за гласакъ *жѣ* найманъма. У овымъ рѣчима: *блаіѣ, снѣѣ, живѣ, іосіѣ, шумѣ*, по два самогласника, еданъ разумльивъ, други неразумльивъ, налазесе; зашто кадъ нѣи произносимо, пара двапутъ крозь отворена уста истискуесе“. А онда слиједи реторично питање: „Да *шїо*, велишъ ли, знаменуе *їисме жс*, ако не *їласакъ жѣ*?“ И аподиктичан,

нелогичан, те контрадикторан и погрешан одговор: „Писме *ж* саамо не означава никаковъ цюу гласакъ, нити може произнестисе, докле самогласно не приметнешъ му. Приправи себе къ преизношеню гласка *жъ*, али уста не одтвориай. Та међу езукомъ [језиком, М. О.] и зубима стѣснѣна пара быти ће топервъ одтиснута (*ж*) и крозь одтворена уста (ѣ) истиснута гласакъ *жъ*“. Овдје је Мркаљ, поред осталог, потрѣ своје темељно полазиште изнесено у *Салу дебелоја јера* (1810) о односу графеме и фонеме: „да за език едан толико писмена треба, колико звучитѣа прости све рѣчи његове имаду“ (Окука 2010: 116). Тако се и Вук у свом *Одговору на Палинодију* (1968: 135) с правом окомио на Мркаљево науковање о „двојесложној ријечи“ типа *ножъ*, тј. на схватање да у српском народном језику не постоји „ни едне едносложне речи, која би се окончавала на согласно слово“. Он га је подсјетио на то да су већ стари Римљани, као и „остали народи, кои пишу њиновимъ словима“, изговарали и изговарају на крају ријечи „своя сагласна слова безъ ѣ“. Овдје је очигледан „Мркаљев пад као филолога, јер и у његово време, као и много векова пре њега, у нашем књижевном и црквеном, као и у нашем народном језику речи као што су *блаѣ*, *живѣ* и др. имале су један а не два слога. У њима се крајњи сугласници нису изговарали са полугласничким елементом уз себе (*блаѣ*) већ без њега (*блаі*). У томе је, и само у томе, у вези с ѣ Мркаљ погрешно као фонетичар и у томе му с правом можемо данас замерати!“ (Младеновић 2008: 266).

Но постоје још неке Мркаљеве заблуде, директно или индиректно у вези с [ѣ]. Највећа је, дакако, та да је он настојао доказати да у српском народном језику „ѣ самогласно естѣ“ и да српски језик не може без тога „одъ старине наше[г] родино[г] ѣ“ јер оно означава његове „њѣме самогласнике“. Па онда, у вези с тим, и схватање, изнесено у *Писму проишвиу Обране* (1817: 383) да су „согласна свѣцетственни дїо рѣчи“, а „самогласна иисмена есу видни знаци означавајући само уустїа ошворе, коима согласна проишносесе“, схватање које је донекле у колизији са његовим фонолошким науковањем изнесеним у *Салу* и *Палинодију*. И то је изнесено након што га је Вук, осврћући се на *Палинодију*, арогантно и иронично укорио: „Заръ не зна Г. Меркаїль да су ѿшт стари Римљани делили согласно слова на *нема* (stumme) и *ѿолуїласна* (halbblautende)? И имали су право; зашто [јер, М. О.] *f, l, m, n, r, s, t* (и наше *ц, ч, ш*) могу се готово изговорити безъ икаквога ѣсамогласника (од овы ѣ, која ми имамо, и која су Римљани имали); а особито *p, c, ц, ш*; са гласомъ *p* могао бы човекъ поплашити читавъ чжелепъ волова или Чопоръ свиня“ (Караѿић 1968: 137–138).

Сљедећа заблуда у коју је Мркаљ упао јесте његово фонетско одређење надредног знака (*spiritus lenis*), који он назива *звателцем*. Тај знак се, наимае, ставља изнад вокала на почетку ријечи и представља, по Мркаљевом схватању, сугласничко слово које има и сугласничку вриједност: *Spiritus lenis* „нїе беспосленни батачиѣ ... него є предъодно согласно писме означавајуће умѣренни бѣложигерични тисакъ паре“. Зато је оно неопходно у српском језику и правопису. И зато би га Мркаљ препоручио „свимъ писменимъ народима къ саврѣшенству њиовога писма“, и то „изъ оны темеля [разлога, М. О.]“ из којих је Мајнер у свом дјелу *Philosophische Sprachlehre* „звателца наше свимъ западњимъ народима препоручїо, јавно желећи, да бы единоплеменници њѣгови умѣсто, на примѣрѣ, *Art*, са звателцемъ *Ārt*, писали“.

Треће. Посебна је Мркаљева заслуга у одређивању фонолошког статуса самогласног [ѣ]. Он је установио да „у простонародњимъ сзкукѣ нашемъ“

постоје изговорне позиције у којима је глас [p] „нијема самогласник“, па зато за његово обиљежавање „јоште већма дебело њ требуемо, него у црковномъ“. Он каже: „Србљипъ не вели: на *верху*, него на *врџу*; не *верхови*, него *врџови*; не я самъ *ѣрео*, него я самъ *ѣрџо*; не *ѣоѣаде ме некова дерхадѣ*, него *дрџадѣ*; не *ѣрхашѣи* или *ѣерхашѣи*, него *ѣрџашѣи*; не съ *верха*, него съ *вѣра*; не *мешале ја себи ѣодѣ ѣрхоца* или *ѣерхоца*, него *ѣрџоца*; не *врхомъ ножа*, него *врџомъ ножа*“. Кад је то тако, ко ће, онда, бити „кадарѣ тако добро безъ дебелого ѡ записати“, пита се Мркаљ. И резолутно закључује: „Нитко“.

Мркаљ је овдје добро примијетио да [p] има посебан фонолошки статус након ишчезавања сугласника [x] и када се нађе уз вокал. Ту стоји, са данашњег, становишта морфемска граница. Питање је, међутим, какав је био изговор [p] у то доба. Све говори у прилог схватању да се радило о слоговноме [p]. И Вук је то Мркаљу признао, али не у свим позицијама, утврдивши да су само „неколике речи (*ѣрџоце*, *вѣрови*, *умрџо*, *саѣрџо* и т. д.) могле ... доказати да намъ треба ѡ“, а њих у нашем језику има можда „10 речѣи“. Код свих осталих требало би пам „какво слово, кое бы значило као латинско *h*“, па бисмо онда „могли писати *врh*, *врhа*, *врhу*, *крhашѣи* и т. д.“ (Караѣић 1968: 138–139).

У *Писму ѣроѣишву Обране* Мркаљ се поново вратио на своје ставове у овим фонетским (и графѣјским) позицијама и каже како би се морало „штогодѣ о тврдости езѣка споменути; ерѣ може тко реѣи: да на *врџу*, *врџови*, съ *врѣа*, и остала подобна тврда есу, пакѣ да сбогѣ тога написатисе има: на *верху*, *верхови*, съ *верха*“. Та би замјерка, каже, била неоснована, јер ту језичку „тврдостѣ Србско не чувствѣе уво“. Ту Мркаљ оштроумно закључује да су изговорни процеси својствени свакоме језику понаособ, јер је језик аутономан идиом и да „што е у коемоу езѣку тврдо, не може изѣ други езѣка разсудитисе. Цѣю Србски езѣкѣ тврѣ е италијанскомѣ уву, ербо е богатѣ у согласњима, коя њему силу, крѣпостѣ и значенѣ даю, што исто и кодѣ свѣю други крѣпожилатни народа примѣчавасе. Тврдостѣ у Србскомѣ дакле само одѣ Србскога ува судитисе може“.

Четѣрѣио. Мркаљ је дао и становит прилог учењу о *слоѣу*. Одрѣђујуѣи физиолошко-фонетску страну гласова, он увиѣа да се они у ријечном низу удружују у већу језичку цѣлину, у „сложен“ глас, који је називао *слоѣом*. Тако је слог за њега једна изговорна цѣлина у којој је „найманѣе еданѣ согласникѣ, и свагда само еданѣ самогласникѣ (или двоегласникѣ)“. И будуѣи да су „и согласные, и самогласные гласови ... несавршени“, тек „крѣз њиово садруженѣ пако доспѣва гласѣ кѣ савршенству“. На основу тога Мркаљ онда закључује: а) да „согласно без самогласнога не може изговорити се“, б) да „самогласном свагда согласно предодити мора“, в) да „самогласно без согласнога равно тако не може произвести се, какогод ни согласно без самогласнога“ и г) да „никада не може самогласно рѣчѣ починѣти“.

Мркаљ је доиста тачно примијетио да се слог јавља стварном јединицом говорнога тока и да је производом посебног напора истиснутога ваздуха из говорних органа, али је потпуно погрѣјешно у одрѣђивању његове стуктуре проглашавајуѣи га сложеним гласом. Није увидио да слог може бити и ријеч или дио ријечи од једног самогласника самог или од једног самогласника и једног или више сугласника који се онда осѣћају као изговорна цѣлина. А тврѣном да ријеч „никада“ не може почињати самогласником превидио је темељне принципе фонотактике српског језика. Бољу и прецизнију слику слога дао је Лука Милованов у својем 1810. написаном, али тек 1833. објављеном

Послије *Палинодије*, *Писма њројшву Обране* и оштрих критика научне и књижевне јавности – на једној страни незадовољан собом и својим дјелом и разочаран што је по други пут у животу несхваћен, а на другој поставши све тежим болесником и страдалником – Мркаљ се *џоново* изгубио из научног живота све док се није 1833, након дуге и тешке болести, и упокојио. Обећања која је дао у *Салу* (1810) да ће написати *Језиком њројшрес* и у *Писму њројшву Обране* (1817) да ће поново писати о дебелом јеру (а то значи о фонетско-фонолошким питањима српског језика) није, нажалост, испунио. Тако је *Палинодија* остала једина његова фонетско-фонолошка расправа. Скромна, али *џрва* те врсте у српској филологији новог доба. Од тада па до појаве шире засноване студије *Физиологија џласа и џласова српској језика* Стојана Новаковића проћи ће дуго времена, више од пола вијека (Новаковић 1873), да би опет прохујало исто толико (или више) времена до појаве студије Александра Белића *Граница слоја у српскохрватском језику* (Белић 1929). Тако се у овој нашој научној области, као и у многим другим, не може говорити о некој континуираној традицији. Но, оно што можемо сигурно утврдити – јесу почеци тих истраживања. А они се вежу за име Саве Мркаља.

ЛИТЕРАТУРА

- Белић 1929: Александар Белић, „Граница слога у српскохрватском језику“, *Зборник у часој Бојдана Појовића*, Београд, 273–286.
- Ђукановић 1996: Владо Ђукановић, „Развој правописних схватања код Срба у 19. веку (О транслицији фонема у графеме и основном правописном принципу)“, *Наш језик* XXXI/1–5, Београд, 55–64.
- Ивић 1998а: Павле Ивић, *Прејлед исијорије српској језика*, Целокупна дела Павла Ивића, књ. VIII, приредио Александар Младеновић, Сремски Карловци – Нови Сад.
- Ивић 1998б: Павле Ивић, *Расјраве, сјудије, чланци. 1. О фонолојци*, Целокупна дела Павла Ивића, књ. X/1, приредио Драгољуб Петровић, Сремски Карловци – Нови Сад.
- Јагић 1895: Ватрослав Јагић, „а) Српске народне пјесме, скупио их и на свијет издао Вук Стеф. Караџић, Књига трећа, Биоград 1894, 8°, V 552; б) Скупљени граматички и полемички списи Вука Стеф. Караџића. Београд 1984, 8°, Књига прва XV. 224, Књига друга свеска I. 240“, *Archiv für Slavische Philologie* 17, 308–310.
- Караџић 1968: Вук Стеф. Караџић, *О језику и књижевности 1*, Сабрана дела Вука Караџића, књ. 12, приредио Берислав Николић, Београд.
- Караџић 1966: Вук Стеф. Караџић, *Српски рјечник (1818)*, Сабрана дела Вука Караџића, књ. 2, приредио Павле Ивић, Београд.

краја тога вијека. Тек поводом 200-годишњице Мркаљева рођења (1983/84) та му је неправда отклоњена. То је понајбоље учинио Александар Младеновић, доказавши да у *Палинодији* нема таквог одрицања и да је она написана с „циљем да њен аутор учини известан уступак оном моћнијем делу ондашње јавности чији је гнев и његове последице Сава Мркаљ осећао на себи непрекидно после 1810. године. Тај Мркаљев поступак састојао се искључиво у рехабилитацији дебелог јера, а не у одрицању од целокупне властите азбучне реформе остварене у *Салу*“ (Младеновић 1984: 583–584, Окука 2010: 33).

- Милованов 2010: Лука Георгијевић Милованов, *Опшић настјављења к Србској сличноречности и слојомерју или њросодији* (фототипско издање), приредио Видан Николић, Бања Лука.
- Младеновић 2008: Александар Младеновић, *Историја српској језика. Одабрани чланци*, Београд.
- Младеновић 1983/84: Александар Младеновић, „’Палинодија’ Саве Мркаља“, *Књижевности* 4–5, Београд, 572–586.
- Могуш–Вончина 1983: Milan Moguš, Josip Vončina, „*Salo debeloga jera libo azbukoprotres*“ *Save Mrkalja*, Zagreb.
- Мркаљ 1817а: Сава Мркаљ, „Палинодија либо обрана дебелого њ“, *Новине Србске* 41/1817, 326–328.
- Мркаљ 1817б: Сава Мркаљ, „[Писмо противу Обране]“, *Новине Србске* 48/1817, 383–384.
- Мркаљ 2010: Сава Мркаљ, *Сало дебелогоја јера либо азбукојройтрес*, приредио Александар Младеновић, Нови Сад.
- Новаковић 1873: Стојан Новаковић, „Физиологија гласа и гласова српског језика“, *Гласник Српској ученој друштва XXVII*, Београд, 1–108.
- Окука 2010: Милош Окука, *Сало дебелогоја јера либо азбукојтројтрес у стиаром и новом руху*, Загреб.

Резюме

Милош Окука

САВА МРКАЉ КАК ФОНОЛОГ

В данной работе речь идет о вкладе Мркаля в дело изучения фонетико-фонологической структуры сербского языка на основе его сочинений *Сало дебелогоја јера либо азбукопротрес* (1810) и *Палинодија либо обрана дебелого њ* (1817).